

Bilaga 16

Mäns användning av tiden

Innehåll

1	Introduktion	3
2	En översikt 2010/11	3
3	En översikt 1990/91–2010/11.....	5
4	Män arbetar mer betald tid än kvinnor	7
5	Bland männen förvärvsarbetar de sammanboende mest	11
6	Männen gör det mesta underhållsarbetet, kvinnor det mesta övriga hem- och omsorgsarbetet	15
7	Bland männen hushållsarbetar de ensamstående mest.....	17
8	På vardagar tillbringar papporna 2 timmar mindre med barnen än mammorna.....	19
9	Föräldraledighet, betalt och obetalt arbete	21
10	Mäns olika inkomst, utbildning och uppfattningar om jämställdhet påverkar omfattningen av hemarbetet	21
11	Var sjätte man anser sig göra för litet i hushållet	23
12	Mäns – och kvinnors – största fritidsaktivitet är TV och radio.....	27
13	Män ägnar sig mer åt motion utomhus, jakt och fiske än kvinnor	31
14	Bland männen har de med kort utbildning mer av stillasittande fritid	34
15	Summering och reflektioner	36
	Referenser	38

1 Introduktion

I denna rapport beskriver vi hur män – och kvinnor – fördelar sin tillgängliga tid på olika aktiviteter. Framställningen bygger till stor del på SCB:s tidsanvändningsundersökningar¹ samt data och undersökningar från European Institute for Gender Equality (EIGE), Europeiska kommissionen, Norge² och OECD. Detta innebär att klassificeringarna av tid m.m. i dessa undersökningar – som naturligtvis kan diskuteras, påtagligt påverkar presentationen i denna rapport.³

Till följd av ämnets karaktär innehåller denna rapport mycket av fakta och statistik. Den som gärna hoppar över sådan information rekommenderas att gå direkt till avsnitt 15.

Fokus i rapporten ligger på åldersgruppen 20–64 år.

2 En översikt 2010/11

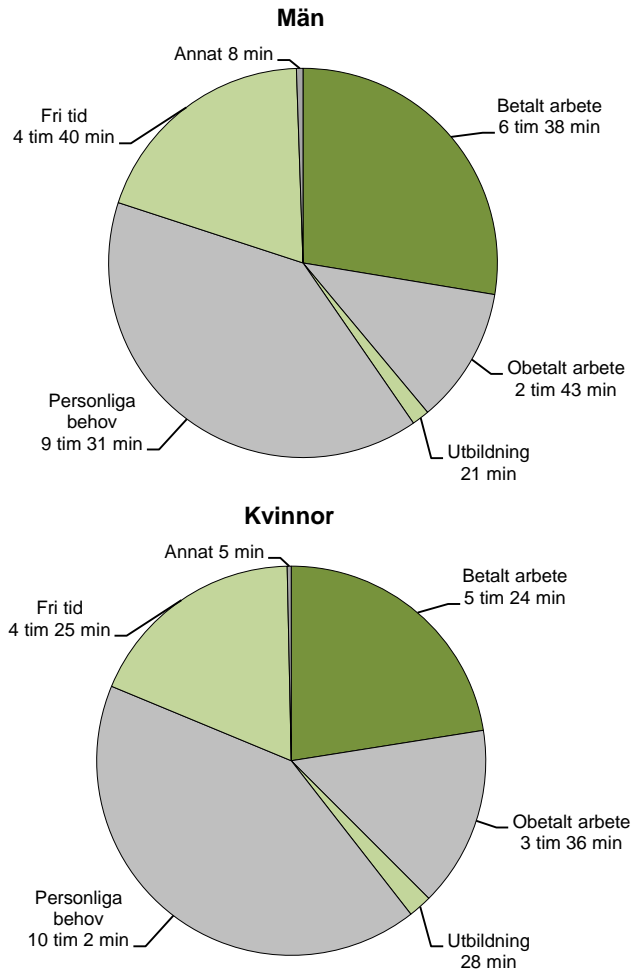
Ett vanligt vardagsdygn använder en genomsnittlig man respektive kvinna i åldern 20–64 år sina tillgängliga 24 timmar på följande sätt (figur 1).

¹ Bl. a. SCB 2012c. Tidsanvändningsundersökningen 2010/2011 bygger på tidsdagsböcker där 3 300 personer i åldern 15–84 år beskrivit sina aktiviteter under vardag och helg. Svarsfrekvens 41 procent, 1990/91 över 70 procent.

² Undersökningen 2007 i Norge, som presenteras i Holter, Svare och Egeland 2009 redovisar i stora delar samma resultat vad gäller tidsanvändning som SCB:s.

³ SCBs klassificering framgår av SCB 2012c s. 147.

Figur 1 Mäns och kvinnors vardagsdygn

Källa: SCB 2012e och egen bearbetning

Den påtagliga skillnad vi här ser mellan män och kvinnor rör tiden för betalt arbete – förvärvsarbete och obetalt arbete – hem- och omsorgsarbete. Bl.a. den skillnaden, som har stor betydelse för jämställdheten, kommer vi på olika sätt att belysa i denna rapport.

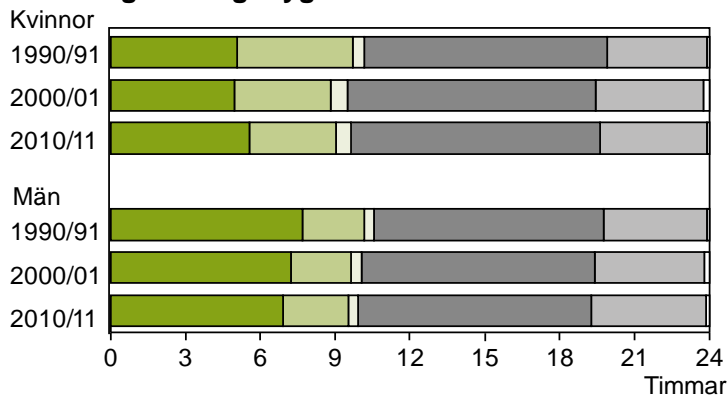
3 En översikt 1990/91–2010/11

Som framgår av avsnitt 2 finns det markanta skillnader mellan hur män och kvinnor fördelar sin tillgängliga tid ett vardagsdygn.

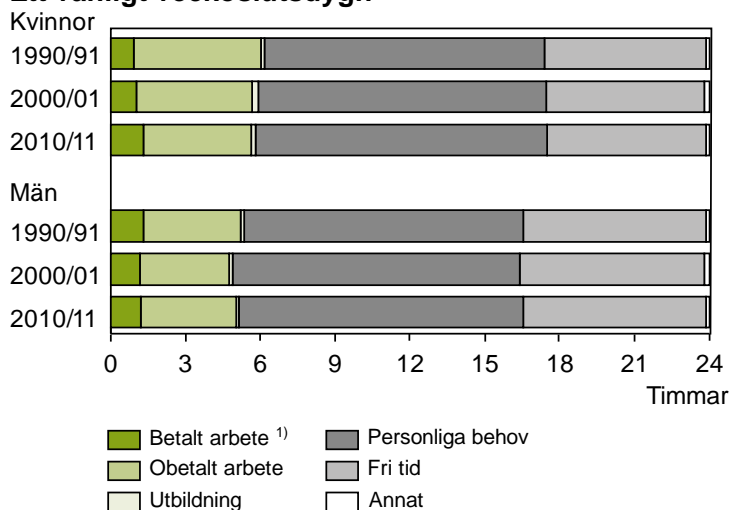
Vi kan nedan se hur tidsanvändningen förändrats under de senaste decennierna (figur 2).

Figur 2 Genomsnittlig tidsanvändning i åldern 20–64 år 1990/91, 2000/01 och 2010/11. Timmar och minuter

Ett vanligt vardagsdygn

Ett vanligt veckoslutsdygn

1. Inkluderar lunch samt resor till och från arbetet.

Källa: SCB 2012e i SCB 2012d s. 38.

Vi ser här och baserat på andra uppgifter från SCB⁴ bl.a. följande:

- Män förvärvsarbetar (betalt arbete) mer tid än kvinnor. Ett genomsnittligt vardagsdygn är skillnaden mellan män och kvinnor närmare 90 minuter. På veckosluten är situationen annorlunda. Då förvärvsarbetar män några minuter mindre än kvinnor. Att männen förvärvsarbetar mer än kvinnorna på vardagar beror på att dels det är en större andel män som är sysselsatta, dels män arbetar deltid i mindre omfattning än kvinnor. Att kvinnor arbetar mer vid veckosluten har att göra med att de oftare än män arbetar inom vård och omsorg m.m.⁵
- Män har minskat sitt förvärvsarbete med cirka 35 minuter per vardagsdygn sedan början av 1990-talet. Orsaken är att det är en mindre andel av männen som förvärvsarbetar 2010 jämfört med för 20 år sedan. Dessutom har den genomsnittliga förvärvsarbetstiden minskat med cirka 25 minuter per dygn för dem som verkligen förvärvsarbetat.⁶ Under samma period har kvinnor ökat förvärvsarbetstiden med cirka 30 minuter per vardagsdygn.⁷ Det sker därmed ett närmande mellan könen när det gäller förvärvsarbetstiden.
- Män hemarbetar (obetalt arbete) mindre tid än kvinnor. I genomsnitt hemarbetar männen cirka 45 minuter mindre än kvinnor per veckodag (räknat på veckans alla dagar). Det finns en tendens till ett närmande mellan könen till följd av att män över tid hemarbetar något mer och kvinnor markant mindre – cirka 60 minuter mindre över en 20-årsperiod. (Notera att hemarbete inte är detsamma som hushållsarbete.⁸ Hemarbete är ett vidare begrepp, se avsnitt 6).
- Män lägger mindre tid än kvinnor på sina personliga behov. Män ägnar sig cirka 20 minuter mindre per veckodag än kvinnor åt dessa. Kvinnor ökar sin tid för denna aktivitet. Tiden för personliga behovet sömn är i stort lika mellan könen.⁹
- I jämförelse med kvinnor lägger män mer på sin fria tid. Män ägnar sig cirka 20 minuter mer per veckodag åt denna aktivitet.

⁴ SCB 2012c.

⁵ SCB 2012c s. 49.

⁶ SCB 2012c s. 45.

⁷ SCB 2012c s. 52.

⁸ SCB 2012c s. 63.

⁹ SCB 2012c s. 86.

Den fria tiden har ökat för både män och kvinnor sedan början av 1990-talet.

- I jämförelse med kvinnor lägger män 5 minuter mindre per veckodag på utbildning. Män ägnar sig cirka 20 minuter per veckodag åt denna aktivitet. Tiden för utbildning har ökat med ett par minuter för både män och kvinnor sedan början av 1990-talet.

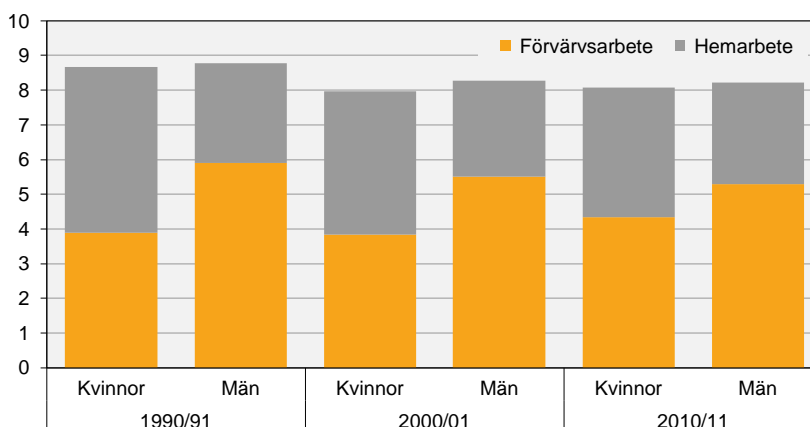
Över de 20 åren kan vi alltså se en utveckling där män förvärvsarbetar mindre och kvinnor förvärvsarbetar mer. Vi kan också se att mäns hemarbete är i stort konstant medan kvinnors har minskat. Detta är alltså bilden i stort – mycket liten skillnad mellan mäns och kvinnors totala arbete men inom ramen för detta ägnar sig männen mer åt betalt arbete och kvinnor mer åt obetalt

4 Män arbetar mer betald tid än kvinnor

Summerar man förvärvsarbete och hemarbete (=arbete) ser man att män och kvinnor i åldersgruppen 20–64 år arbetade i stort lika mycket 2010/11, i genomsnitt cirka 8 timmar per dag.¹⁰ (I åldersgruppen 20–84 år var skillnaden mellan könen endast 2 minuter.) Fördelningen mellan förvärvsarbete och hemarbete ser dock olika ut mellan könen (figur 3).

¹⁰ SCB 2012c s. 10.

Figur 3 Genomsnittligt antal arbetade timmar totalt per dygn år 1990/91, 2000/2001 och 2010/11. Befolkningen 20–64 år. September t.o.m. maj. Alla dagar. Timmar per dygn.

Källa: SCB 2012c s. 36.

Den totala arbetstiden (förvärvsarbete och hemarbete) för män och kvinnor har således minskat med 30–40 minuter per dag jämfört med början av 1990-talet.¹¹ Vi ser också att skillnaden i total arbetstid mellan könen har minskat.

Det finns dock en markant skillnad – män får i större utsträckning betalt för sitt utförda arbete till följd av skillnaden i omfattning på förvärvsarbetet. Ett genomsnittligt vardagsdygn utför män 7 timmars betalt arbete och kvinnor 5,5 timmar.¹²

Mäns obetalda hemarbete står för 36 procent av deras totala arbete – en ökning med ungefär 3 procentenheter sedan 1990-talet. Kvinnors obetalda hemarbete står för 46 procent av deras totala arbete.

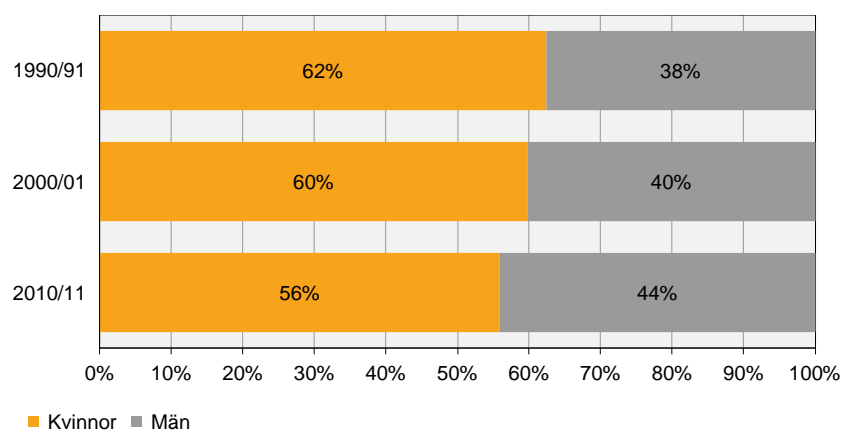
Mannen ägnar i dag i stort lika mycket tid lång tid åt obetalt arbete jämfört med för 20 år sedan medan kvinnan ägnar drygt 1 timme mindre per dag åt obetalt arbete. Att hemarbetet minskat har bl.a. att göra med att möjligheter att köpa tjänster ökat och att hemarbetet rationaliserats (strykning, mangling, våttorkning, matlagning etc.).

Det finns kompletterande sätt att studera hemarbetets fördelning och dess utveckling (figur 4).

¹¹ SCB 2012c s. 10.

¹² SCB 2012d s. 39.

Figur 4 Fördelning av hemarbetet år 1990/91, 2000/01 och 2010/11. Befolkningen 20–64 år. September t.o.m. maj. Alla veckodagar

Källa: SCB 2012c s. 64.

Vi ser alltså igen att ett närmande skett mellan könen under 20-årsperioden.

Detta är alltså bilden i stort – mycket liten skillnad mellan mäns och kvinnors totala arbete men inom ramen för detta ägnar sig männen mer åt betalt arbete.

I detta sammanhang är det värt erinra om ett av regeringens fyra delmål för jämställdhetspolitiken¹³:

Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor.

Det är som framgår ovan en bit kvar innan detta mål är uppfyllt.

Även inom EU finns liknande mål¹⁴:

Employment – better participation of men in family life increases women's opportunities for labour market participation.

Social inclusion – increasing men's share of care-giving and domestic work fosters men's inclusion in family life as well as women's inclusion in professional life.

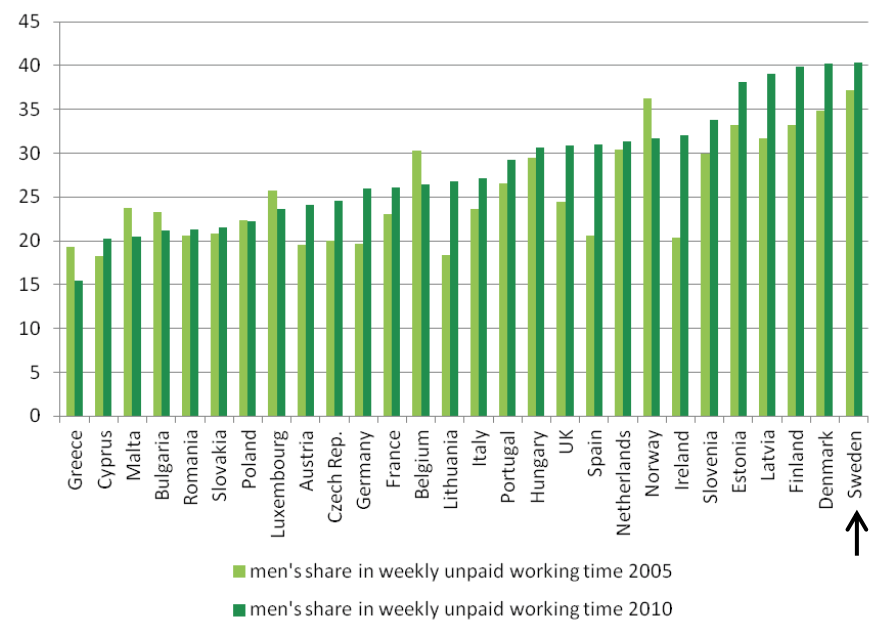
Omfattningen av det obetalda hemarbetet uppmärksammas alltså även på europeisk nivå.¹⁵ I den grupperingen har Sverige den mest jämställda fördelningen (figur 5).

¹³ Prop. 2013/14:1 UO 14 s. 48.

¹⁴ Council of the European Union 2011.

¹⁵ Bl.a. inom ramen för Europeiska kommissionens arbete om The Role of Men in Gender Equality.

Figur 5 Mäns andel av den, veckovis, obetalda arbetstiden per land, i procent, 2005 och 2010¹⁶

Källa: European Commission 2012a s. 81.

Vi ser alltså att skillnaden mellan länderna är mycket stor. En utveckling åt mer jämställdhet inom detta område över åren kan noteras i många länder men långt ifrån alla. En generell iakttagelse är att det finns ett positivt samband mellan omfattningen av omvårdnad (caring of children and elderly) och hushållsarbete (cleaning, shopping, preparing meals, etc.). Män som ägnar sig åt omvårdnad i högre grad än andra män ägnar sig också åt hushållsarbete i högre grad än andra män.¹⁷

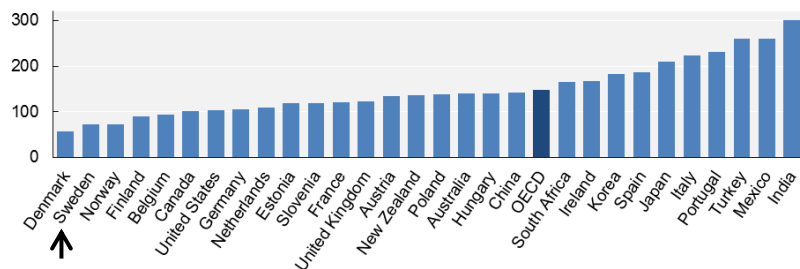
Studerar vi situationen inom OECD-området ser vi även här att Sverige har relativt liten skillnad mellan könen när det gäller obetalt arbete (figur 6).

¹⁶ Orsaken till skillnaden mellan SCB:s och EU:s siffror står huvudsakligen att finna i data från olika källor med olika insamlingsmetoder och i att i EU:s siffror ingår enbart anställda personer.

¹⁷ European Commission 2012a s. 81 f.

Figur 6 Kvinnors minus mäns obetalda arbete i minuter per dag

Källa: OECD-sekretariatets uppskattningar baserad på nationella tidsanvändningsundersökningar i

OECD 2011a s. 14.

Vi kan här bl.a. se att män gör mindre av obetalt arbetet i alla länder. Liknande resultat, med Sverige och de skandinaviska länderna, som de mest jämställda har kommit fram även i andra undersökningar.¹⁸

Viss forskning gör f.ö. gällande att mäns deltagande i hushållsarbetet är starkt relaterat till kvinnors tillfredsställelse med relationen, allmänt välmående och lycka.¹⁹

5 Bland männen förvärvsarbetar de sammanboende mest

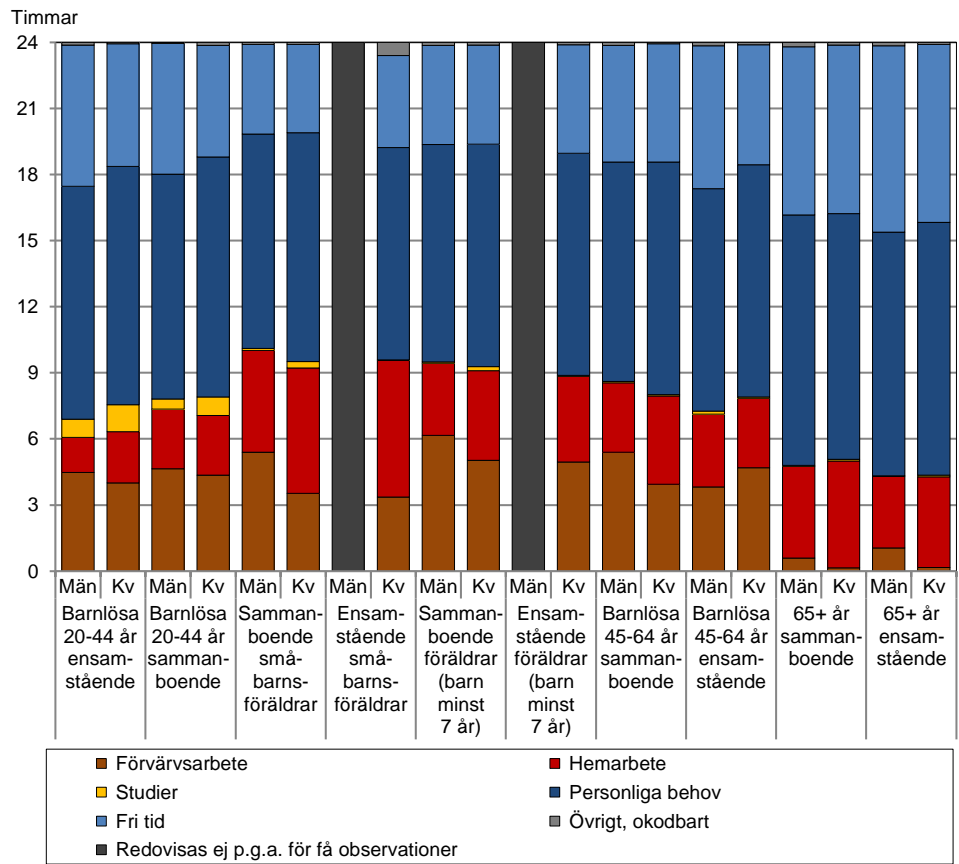
Ovan har vi visat det generella mönstret. Det finns förutom skillnader mellan könen stora skillnader mellan individer och grupper av båda könen.

En sådan skillnad mellan könen relateras till familjecykel, nedan redovisad i form av att tidsfördelningen ser annorlunda ut avhängigt boendesituation, familjesituation och ålder (figur 7). Notera att åldersgruppen här är 20–84 år.

¹⁸ Se referenser i Belghiti-Mahut och Holter 2011 s. 5 ff., EIGE 2013a s. 142 f., EIGE 2013b s. 82.samt OECD 2013b.

¹⁹ European Commission 2012a s. 79.

Figur 7 Genomsnittlig tid för aktiviteter efter familjecykel 2010/11. Befolkningen 20–84 år. Alla dagar. Timmar per dag

Källa: SCB 2012c och egen bearbetning.

Vi ser här och baserat på andra uppgifter från SCB bl.a. följande:

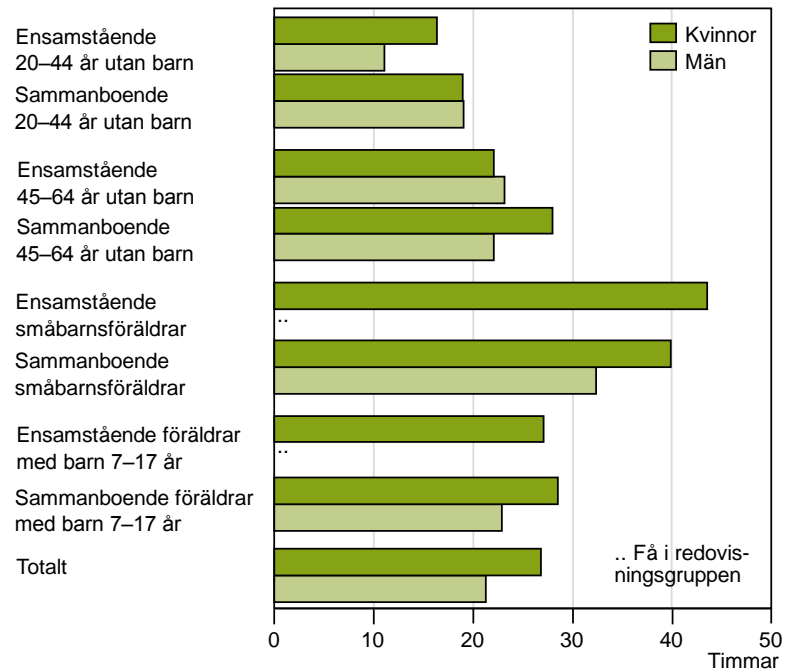
- De tre grupper som förvärsarbetar flest timmar per dag är i ordning sammanboende män med barn (minst 7 år gamla), sammanboende män med småbarn (högst 7 år gamla) och sammanboende män 45–64 år som är barnlösa. Bland männen är det alltså papporna som arbetar flest antal timmar. Mönstret sammanfaller delvis för kvinnor med den markanta skillnaden att tiden för förvärsarbete för sammanboende kvinnor som är småbarnsföräldrar är betydligt lägre än för männen.

- De tre grupper bland män som hemarbetar flest timmar är, i ordning, sammanboende män med småbarn, närmast sammanboende 65 år och äldre och ensamstående barnlösa män i åldern 45-64 år. Kvinnorna i samtliga grupper hemarbetar mer än männen. De kvinnor som hemarbetar mest är, i ordning, ensamstående kvinnor med småbarn, sammanboende kvinnor med småbarn och sammanboende kvinnor 65 år och äldre (se även figur 8).
- Det finns ett tydligt mönster; sammanboende småbarnsföräldrar arbetar mest, följt av sammanboende föräldrar med barn minst 7 år gamla och sammanboende 65 år och äldre.
- Sammanboende män som är småbarnsföräldrar lägger något fler timmar på förvärvsarbete än vad kvinnor gör. Men det större antalet timmar på förvärvsarbete vägs inte upp av den större andel av hemarbete som kvinnor gör.
- Barnlösa, ensamstående 20–44-åriga män lägger minst tid på hemarbete. De barnlösa, sammanboende, 20–44-åriga männen lägger dock nästan dubbelt så mycket tid på hemarbete.
- Ser man endast till de sysselsatta närmar sig mäns och kvinnors tid i obetalt arbete när barnen blir äldre. För föräldrar med minst två barn, där det yngsta barnet är mellan 11 och 16 år, skiljer det bara 1 minut mellan mäns och kvinnors obetalda arbete.
- För sammanboende småbarnsmammor är minskningen när det gäller obetalt arbete ungefär 90 minuter jämfört med början av 1990-talet.²⁰ Av denna tid har 55 minuter ersatts med förvärvsarbete.
- Minst antal timmar för fritid har sammanboende småbarnsföräldrar och skillnaden mellan könen är liten. Fritiden för åldersgruppen 65 och äldre är, föga förvånande, den jämförelsevis högsta och skillnaden mellan könen i den gruppen är liten.

Det finns kompletterande sätt att belysa hur det obetalda arbetet ser ut i förhållande till livscyklar (figur 8).

²⁰ SCB 2012c s. 10.

Figur 8 Tid för obetalt arbete för personer 20-64 år efter livscykel 2010/11. Timmar per vecka

Källa: SCB 2012e i SCB 2012d s. 400.

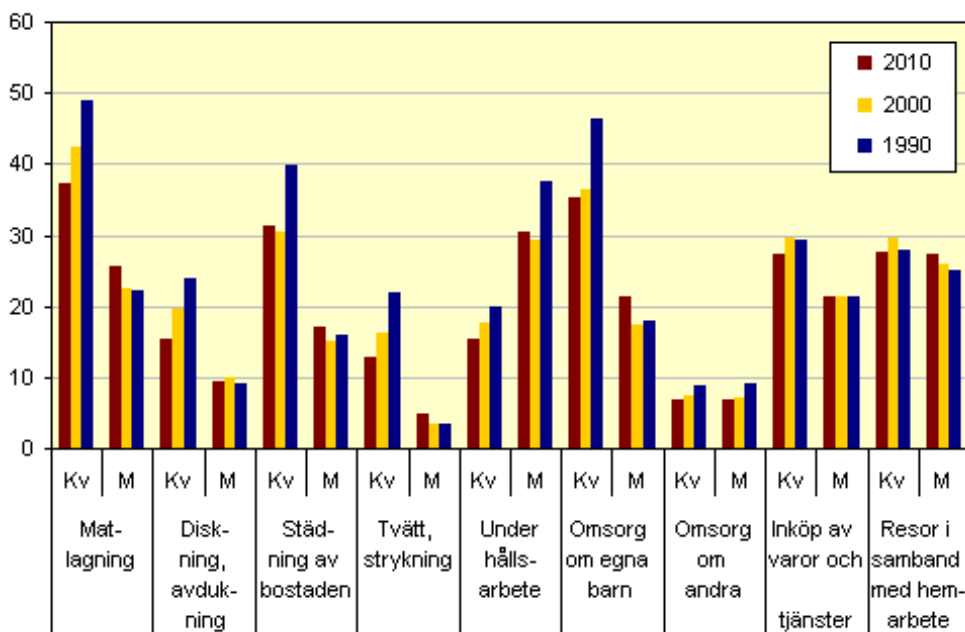
Totalt sett kan vi alltså bl.a. konstatera att de som förvärvsarbetar mest är de sammanboende männen 20-64 år²¹ och att bland männen de män som är sammanboende småbarnsföräldrar ägnar sig mest åt obetalt arbete.

²¹ SCB AKU visar samma resultat.

6 Männen gör det mesta underhållsarbetet, kvinnor det mesta övriga hem- och omsorgsarbetet

I det obetalda hem- och omsorgsarbete ingår olika aktiviteter. Här framgår tidsfördelningen (figur 9):

Figur 9 Genomsnittlig tid för olika hemarbetsaktiviteter 2010, 2000 och 1990. Befolkningen 20–64 år. Alla veckodagar. Minuter per dag

Källa: SCB 2012e.

Vi ser här och baserat på andra uppgifter från SCB²² bl.a. följande:

- Män lägger påtagligt mindre tid per dag åt matlagning än kvinnor men ett klart närmande mellan könen sker genom att männen ökar sin tid och kvinnorna minskar sin.
- Män lägger påtagligt mindre tid per dag åt diskning och avdukning men ett klart närmande mellan könen sker genom att kvinnor minskar sin tid på denna aktivitet.

²² SCB 2012c.

- Män lägger cirka hälften så mycket tid som kvinnor på städning av bostaden.
- Män lägger i förhållande till kvinnor cirka två tredjedelar mindre tid på tvätt och strykning men ett klart närmande mellan könen sker genom att männen ökar sin tid och kvinnorna minskar sin. Tvättning och strykning är dock den mest ojämslida hushållssysslan.²³
- Män lägger cirka dubbelt så mycket tid som kvinnor på underhållsarbete²⁴ men en total minskning sker genom att både män och kvinnor minskar sin tid. Den mest ojämslida underhållsaktiviteten är reparationer och underhåll av hushållets fordon, den mest jämslida att rasta hunden.²⁵
- Män lägger cirka halva tiden jämfört med kvinnor på omsorg om egna barn men ett närmande sker genom att männen ökar sin tid och kvinnorna minskar sin (se vidare avsnitt 8).
- Män och kvinnor lägger ungefär samma tid på omsorg om andra än egna barn men en total minskning sker genom att både män och kvinnor minskar sin tid.
- Män lägger mindre tid än kvinnor på inköp av varor och tjänster.
- Män och kvinnor lägger ungefär samma tid på resor i samband med hemarbete.

Även om skillnaderna i tidsåtgång per dag mellan könen kan vara liten är den totala skillnaden, 45 minuter per dag, inte liten – inte minst om man beaktar hur mycket faktiskt tillgänglig tid det finns för en heltids- eller näst intill heltidsarbetande person.

En fråga som kan ställas är om mönstren lever vidare trots delvis andra ambitioner. Det har t.ex. konstaterats att pojkar och flickor (10–18 år) hjälper till lika mycket hemma med hushållssysslor, i första hand med köksarbete och städning. Men det finns vissa könsskillnader – fler pojkar arbetar utomhus medan flickorna oftare lagar mat och städar.²⁶

²³ SCB 2012b.

²⁴ Sköta tomt och trädgård, renovera hus, tvätta bil, etc.

²⁵ SCB 2012c s. 71 f.

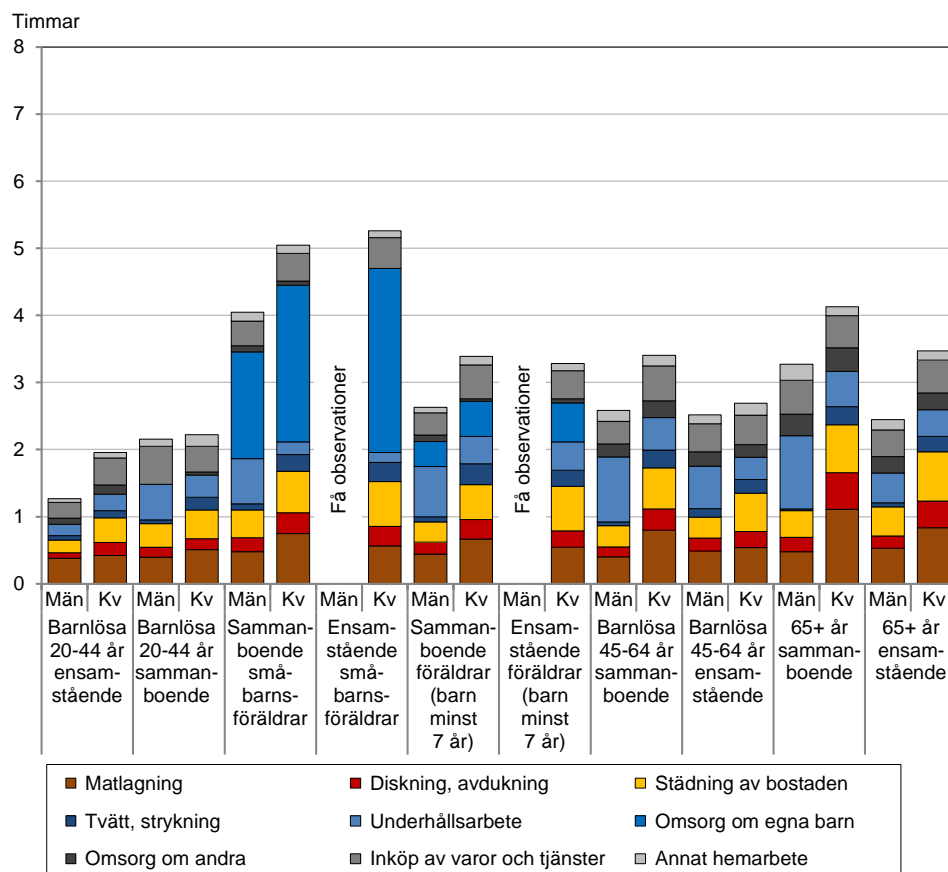
²⁶ SCB 2012g s. 10.

7 Bland männen hushållsarbetar de ensamstående mest

I avsnitt 6 har vi visat det generella mönstret när det gäller hem- och omsorgsarbete. Det finns förutom skillnader mellan könen stora skillnader mellan individer och grupper av båda könen.

En sådan skillnad relateras till familjecykel (figur 10). Notera att här är åldersgruppen 20–84 år.

Figur 10 Genomsnittlig tid för hemarbetsaktiviteter efter familjecykel 2010/11. Befolkningen 20–84 år. Alla dagar. Timmar

Källa: SCB 2012e och egen bearbetning.

Vi ser här och baserat på andra uppgifter från SCB²⁷ bl.a. att bland männen lägger

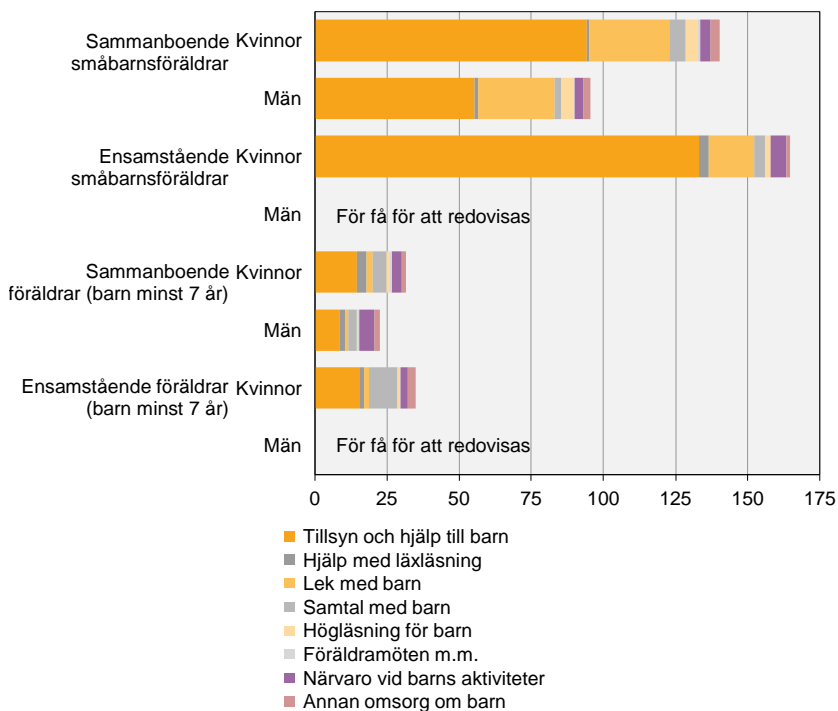
- ensamstående 65 år och äldre mest tid på matlagning (i åldersgruppen 20–64 år sammanboende småbarnsföräldrar), minst tid lägger ensamstående, barnlösa, 20–44 år
- ensamstående 65 år och äldre mest tid på diskning och avdukning (i åldersgruppen 20–64 år sammanboende småbarnsföräldrar), minst tid lägger ensamstående, barnlösa, 20–44 år
- ensamstående 65 år och äldre mest tid på städning av bostaden (i åldersgruppen 20–64 år sammanboende småbarnsföräldrar), minst tid lägger ensamstående, barnlösa, 20–44 år
- ensamstående, barnlösa, 45–64 år mest tid på tvätt och strykning, minst tid lägger 65 år och äldre
- sammanboende 65 år och äldre mest tid på underhållsarbete (i åldersgruppen 20–64 år sammanboende, barnlösa, 45–64 år), minst tid lägger ensamstående, barnlösa, 20–44 år
- sammanboende 65 år och äldre mest tid på omsorg om andra (i åldersgruppen 20–64 år ensamstående, barnlösa 45–64 år), minst tid lägger sammanboende småbarnsföräldrar
- sammanboende, barnlösa, 20–44 år mest tid på inköp av varor och tjänster, minst tid lägger ensamstående, barnlösa, 20–44 år
- sammanboende, 65 år och äldre mest tid på annat hemarbete (i åldersgruppen 20–64 år sammanboende, barnlösa, 45–64 år), minst tid lägger ensamstående, barnlösa, 20–44 år.

²⁷ SCB 2012c.

8 På vardagar tillbringar papporna 2 timmar mindre med barnen än mammorna

Det finns påtagliga skillnader mellan den tid pappor och mammor ägnar åt sina barn och hur de umgås med sina barn (figur 11).

Figur 11 Genomsnittlig tid för olika aktiviteter avseende barnomsorg år 2010/11. Kön och livscykel. Befolkningen 20–84 år. Alla dagar. Minuter per dygn

Källa: SCB 2012c s. 74.

Vi ser här och baserat på andra uppgifter från SCB²⁸ bl.a.

- att män ägnar mindre tid åt barnen än kvinnor
- att ett närmande mellan könen över tid sker genom att männen ökar sin tid för omsorg om barnen och kvinnorna minskar sin (se avsnitt 6)

²⁸ SCB 2012c s. 73 ff.

- att män och kvinnor när det gäller barnomsorg ägnar mest tid åt tillsynen av barnen, männen mindre tid än kvinnorna
- att småbarnsmammorna ägnar mer än 2 timmar per dygn åt barnomsorg, mammorna till äldre barn ½ timme.

För de män och kvinnor som lever i ett familjeförhållande gäller att föräldrar i genomsnitt tillbringar mellan 5 och 8 timmar av dygnet med sina barn beroende bl.a. på vilken dag det är, vardag eller veckoslut.

På vardagar tillbringar papporna cirka 2 timmar mindre med barnen än mammorna, något som till stor del beror på att papporna ägnar mer tid åt förvärvsarbete.

På veckosluten då papporna och mammorna ägnar i stort lika mycket tid åt förvärvsarbete tillbringar papporna närmare 1,5 timme mindre med barnen än mammorna.²⁹

När det gäller skillnader mellan barnens kön kan bl.a. noteras att i familjer med endast flickor tillbringar mammorna i genomsnitt drygt 3 timmar mer per dygn med barnen än vad papporna gör.

Frågan om umgänget med barn gäller förstås inte bara tiden utan vad man gör när man tillbringar tid med barnen. Här kan vi bl.a. se

- att i familjer med pojke/pojkar pappor hedarbetar med sin/a pojke/ar i närheten cirka 30 minuter mindre per dygn än vad mammorna gör
- att i familjer med enbart pojke/ar papporna ägnar mer tid åt TV-tittande tillsammans med barnen än vad mammorna gör.

Sammantaget kan man av detta avsnitt, 8, konstatera, vilket vi tidigare gjort, att pappor ägnar mindre tid åt barnen än mammor. Detta kan delvis förklaras som en konsekvens av att pappor förvärvsarbetar mer men det förklarar inte skillnaden vid veckosluten. Särskilt värt att notera är också mammors tidsmässigt tätare koppling till sina döttrar.

²⁹ SCB 2012c s. 75.

9 Föräldraledighet, betalt och obetalt arbete

Som framgått tidigare i denna rapport, bl.a. avsnitt 5, torde situationen för småbarnsföräldrar vara särskilt tidspressad. I samband med föräldraledighet blir den än mer speciell. Ledighetens betydelse för fördelning av betalt och obetalt arbete har särskilt undersökts och då har bl.a. följande konstaterats³⁰:

- När en förälder tar ut en större andel av föräldraledigheten är sannolikheten stor att han eller hon kommer att utföra en större del av det obetalda arbetet.
- Den förälder som tar ut en större andel av föräldraledigheten minskar sannolikt sin andel av det betalda arbetet.
- Män lägger något fler timmar på förvärvsarbete vad kvinnor gör. Men det större antalet timmar på förvärvsarbete vägs inte upp av den betydligt större andel av obetalt omsorgs- och hushållsarbete som kvinnor gör (detta framgår f.ö. vid närmare studium av figur 7). Mäns dubbelarbete är därmed mindre omfattande än kvinnors.

En viktig slutsats i undersökningen är att en jämnare fördelning av föräldraledigheten är en betydelsefull komponent för en förändrad total arbetsbörda i en mer jämställd riktning.

10 Mäns olika inkomst, utbildning och uppfattningar om jämställdhet påverkar omfattningen av hemarbetet

Vid en stor svensk undersökning i början på 1980-talet fann man att de mest konservativa männen i fråga om arbetsfördelning i hemmet var de över 45 år och de med låg utbildning.³¹

Baserat på uppgifterna avseende 2010/11 kan vi se att med stigande ålder ökar männen med förgymnasial utbildning, gymnasial utbildning och eftergymnasial utbildning längre än 2 år sitt hemarbete. Motsvarande gäller inte för män med eftergymnasial utbildning kortare än 2 år.

³⁰ Försäkringskassan 2013, baserad på 2 450 telefonenkätintervjuer med föräldrar till barn födda 2004 samt 2009.

³¹ Ds A 1983:2 bil. 2 s. 15.

I stort gällar också att med stigande ålder i intervallen 18–29 år respektive 30–49 år och längre utbildning männen ökar sitt hemarbete. Något tydligt mönster finns dock inte vad gäller män i andra åldersintervall.³²

Attityder till fördelning av hushållsarbete i Sverige har undersökts även under senare år.³³ 31 procent av männen och 35 procent av kvinnorna tyckte det var mycket viktigt att män och kvinnor delar lika på allt dagligt hushållsarbete om de bodde tillsammans, 38 respektive 41 procent att det var viktigt, 18 respektive 15 procent varken oviktigt eller viktigt och summa 13 respektive summa 9 procent att det var oviktigt, helt oviktigt, hade ingen åsikt eller var tveksamma. Således rådde här ingen större skillnad mellan männen och kvinnorna. Notabelt är dock att ”dela-lika” var mycket viktigt för de yngsta (15–24 år) kvinnorna, hela 86 procent tyckte så (64 procent av de jämnåriga männen). Bilden var dock annorlunda i nästa åldersgrupp 25–34 år, dvs. i en ålder när många är eller blir sammanboende och också skaffar barn. I den gruppen ansåg 65 procent av såväl männen som kvinnorna att det var viktigt att män och kvinnor delade på hushållsarbetet.

I Norge gjordes 2007 en undersökning av sambanden mellan inkomst, utbildning och mäns andel av hushållsarbete och omsorgsarbete.³⁴ Några av resultaten i denna var följande:

- För män med högre utbildning gäller att det är en tredjedel mer sannolikt att de gör en stor del av hushållsarbetet jämfört med män med lägre utbildning. För män med höga inkomster är det mindre sannolikt att de delar lika, speciellt inte om deras fruar eller partners har lägre inkomst.
- Sannolikheten att en man gör en stor del av arbetet med att ta hand om barn ökar med utbildning (cirka 40 procent). Sannolikheten minskar dock med inkomst (cirka 15 procent), särskilt om partnern har en lägre inkomst.
- Män med jämställdhetsnormer och -uppfattningar visade en tredjedel högre sannolikhet att delta i hushållsarbetet och en 10-procentig högre sannolikhet att delta i omsorgen om barn jämfört med män med mindre av jämställdhetsnormer.

³² SCB 2012f.

³³ TNS/Sifo 2010.

³⁴ European Commission 2012a s. 83.

- Det är inte en ensam faktor som är relaterad till mäns involvering i hemarbete utan flera. Det är normer och uppfattningar om att jämställdhet ska råda, jämställda inkomster och resurser i relationen, yngre ålder och icke-traditionell könsidentiteter.

Liknande resultat har noterats på EU-nivå.³⁵

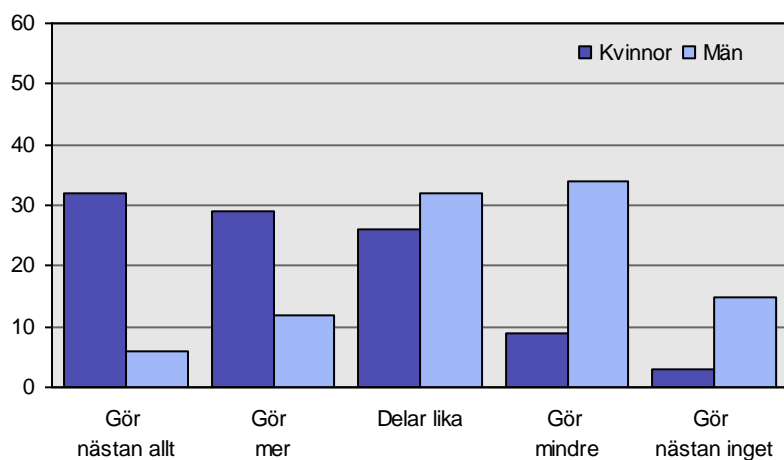
Vi ser alltså här ett mönster när det gäller mycket av jämställdheten. Jämställdheten har en koppling till den egna attityden till jämställdhet – ju positivare attityd till jämställdhet desto mer jämställt handlande, till utbildningsnivå – ju högre utbildning desto mer jämställt i hemmet, till inkomstnivå – män med medelinkomster (vare sig högsta eller lägsta skikten) har ett mer jämställt agerande.

11 Var sjätte man anser sig göra för litet i hushållet

I avsnitt 2–8 har vi berört resultat från tidsundersökningar. Som komplement till detta är det intressant att studera hur sammanboende män och kvinnor upplever sin arbetsfördelning i hemmet (figur 12).³⁶

Figur 12a Upplevd arbetsfördelning i hushållet jämfört med makas/makes/sambos insats när det gäller (procent)...

... hushållsarbete

³⁵ European Commission 2012b s. 6.

³⁶ SCB 2010, baserat på telefonintervjuer med ett urval på knappt 15 000 personer, varav drygt 53 procent deltog i undersökningen.

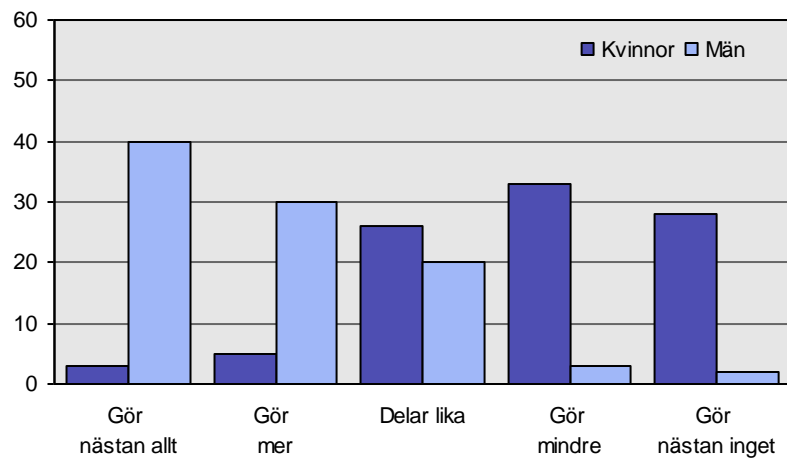
Källa: SCB 2010 s. 7.

Vi kan av detta bl.a. konstatera att när det gällde ”Delar lika” fanns en någorlunda samstämmig bild i undersökningen mellan könen men att upplevelserna i övrigt skiljde tämligen markant åt.

Vad gällde skillnader mellan nedan nämnda grupperingar fann man bl.a. följande:

- Region: de personer som bodde i mindre orter följde, och i viss mån förstärkte, det mönster som finns i diagrammet ovan.
- Ålder: här var det svårt att finna någon tydlig skillnad.
- Utbildning: ju längre utbildning personerna hade desto jämnare var fördelningen av arbetsuppgifterna.
- Föräldraledighet: pappor som varit föräldralediga mer än en månad uppgav i större utsträckning att man delade hushållsarbete lika jämfört med dem som varit föräldralediga en kortare tid.
- Förvärvsarbete: bland de män som tjänade mer än sin maka/make/sambo var det en större andel som uppgav att de gjorde mindre hushållsarbete än sin partner jämfört med den grupp av män som tjänade mindre än sin maka/make/sambo.

Figur 12b Upplevd arbetsfördelning i hushållet jämfört med makas/makes/sambos insats när det gäller (procent)...
... underhållsarbete

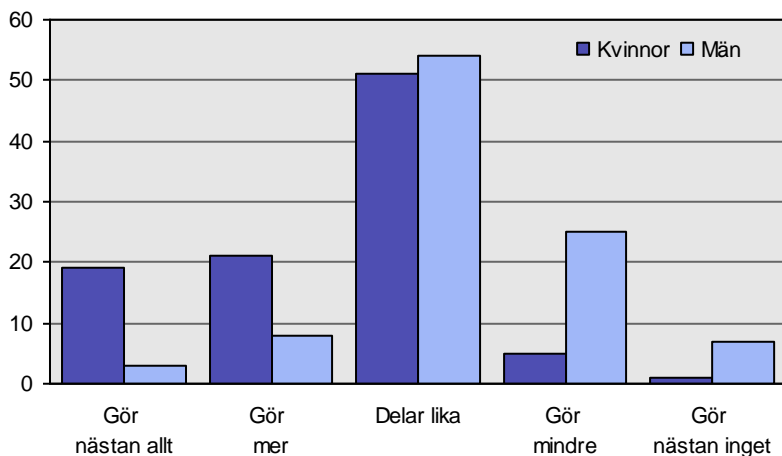

Källa: SCB 2010 s. 7

Även här kan vi se en någorlunda samstämmig uppfattning om ”Delar lika” men i övrigt är det markanta skillnader i uppfattning mellan könen.

Figur 12c Upplevd arbetsfördelning i hushållet jämfört med makas/makes/sambos insats när det gäller (procent)...

... omsorg om barnen

Källa: SCB 2010 s. 7.

Igen, vi ser en stor samstämmighet när det gäller ”Delar lika” men en påtaglig skillnad i övrigt mellan könen. De män som varit föräldralediga mer än en månad uppgav i större utsträckning än övriga att de delade omsorgsarbetet lika med sin partner.³⁷

I den svenska undersökningen fann man även en könsskillnad när det gällde tillfredsställelsen med fördelningen av arbetet i hushållet (tabell 1).

³⁷ SCB 2010 s. 13.

Tabell 1 Anser du att du och din make/maka/sambo har en bra fördelning av arbetet i hushållet? Andel (%)

Svarsalternativ	Män	Kvinnor
Ja	79	71
Nej, jag gör för lite	16	2
Nej, jag gör för mycket	4	27

Källa: SCB 2010 s. 14.

Vi ser alltså att även om det rådde en samstämmighet mellan 71–79 procent av männen och kvinnorna om att arbetsfördelningen var bra, det rådde en annan ”samstämmighet” i att övriga män ansåg att de själva gjorde för litet och övriga kvinnor att de själva gjorde för mycket.

I den ovan nämnda norska undersökningen ställdes liknande frågor. Även om 80 procent av männen höll med om att hushållsarbete och betalt arbete ska delas lika och 30–40 procent faktiskt uppnådde en någorlunda balans så beskrev de flesta av respondenterna en traditionell fördelning av ansvar.

Begreppet ”i-princip-mannen” får här ett tydligt uttryck³⁸:

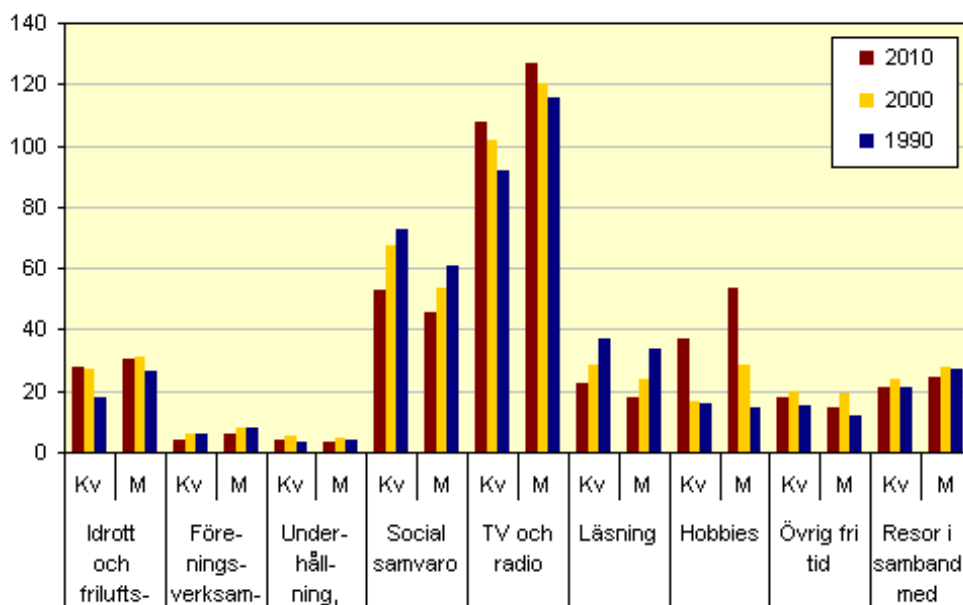
Jämställdhet är ju bra, men just för dem så finns det särskilda skäl till att det inte fungerar. Så är det t.ex. i fråga om pappaledighet, vård av sjuka barn och hushållsarbete. Många män säger klart ifrån att det inte delar lika på hemarbetet, vilket de tycker att man bör göra. Men samtidigt är de nöjda med den faktiska fördelningen, där kvinnan utför merparten av hemarbetet.

³⁸ Ds A 1983:2 s. 53.

12 Mäns – och kvinnors – största fritidsaktivitet är TV och radio

I SCB:s tidsanvändningsundersökningar delas fritidsaktiviteter upp i nio delaktiviteter (figur 13).

Figur 13 Genomsnittlig tid för olika fritidsaktiviteter 2010, 2000 och 1990. Befolkningen 20–64 år. Alla veckodagar. Minuter per dag.

Källa: SCB 2010e.

Vi ser här och baserat på andra uppgifter från SCB³⁹ bl. a. följande:

- Mäns, i tid mätt, tre största fritidsaktiviteter är, i ordning, TV och radio, hobbies och social samvaro. Kvinnor har samma tre med undantaget att social samvaro för dem kommer på andra plats och hobbies på tredje.
- Män och kvinnor lägger numera ungefär lika mycket tid på idrotts- och friluftaktiviteter. Det finns dock stora skillnader med avseende på familjecykel (se nedan).

³⁹ SCB 2010c.

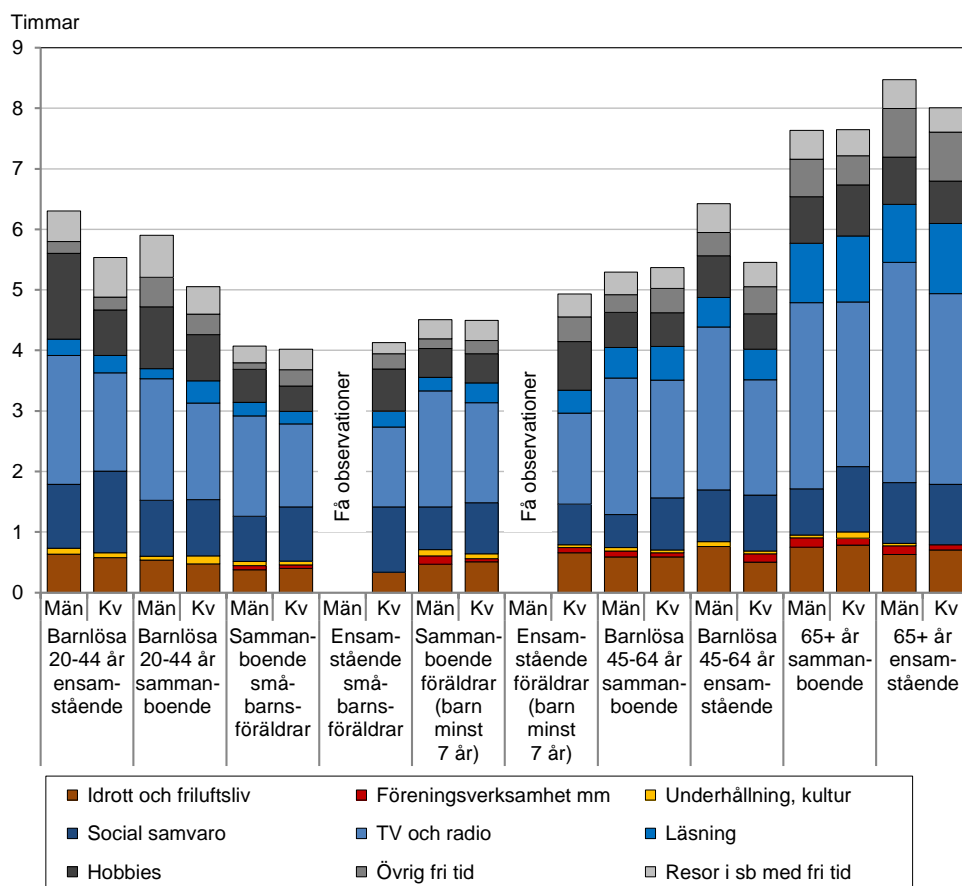
- Män och kvinnor lägger ungefär lika mycket tid på föreningsverksamhet men båda minskar sin tid för detta.
- Män lägger något mindre tid på social samvaro än kvinnor men båda minskar sin tid för detta.
- Män och kvinnor lägger mycket och allt mer tid på TV och radio. I genomsnitt lägger mannen cirka 120 minuter per dygn åt detta, kvinnan cirka 100 minuter. Minst tid lägger sammanboende småbarnsföräldrar, cirka 100 minuter.
- Män lägger något mindre tid än kvinnor på läsning men båda minskar sin tid (se nedan).
- Män lägger mer tid på hobbies än kvinnor men båda ökar markant sin tid. Detta förklaras till stor del av ökad användning av internet⁴⁰ (som i SCB:s tidsanvändningsundersökning klassats som ”hobby”).
- Män och kvinnor lägger ungefär samma tid på såväl övrig fri tid som resor i samband med fri tid.

Detta är det generella mönstret vad gäller fritidsaktiviteter.

Det finns förutom skillnader mellan könen stora skillnader mellan individer och grupper av båda könen. En sådan skillnad relateras till familjecykel (figur 14), här redovisad för åldersgruppen 20–84 år.

⁴⁰ SCB 2010c s. 104.

Figur 14 Genomsnittlig tid för fritidsaktiviteter efter familjecykel 2010/11. Befolkningen 20–84 år. Alla dagar. Timmar per dag.

Källa: SCB 2010e och egen bearbetning.

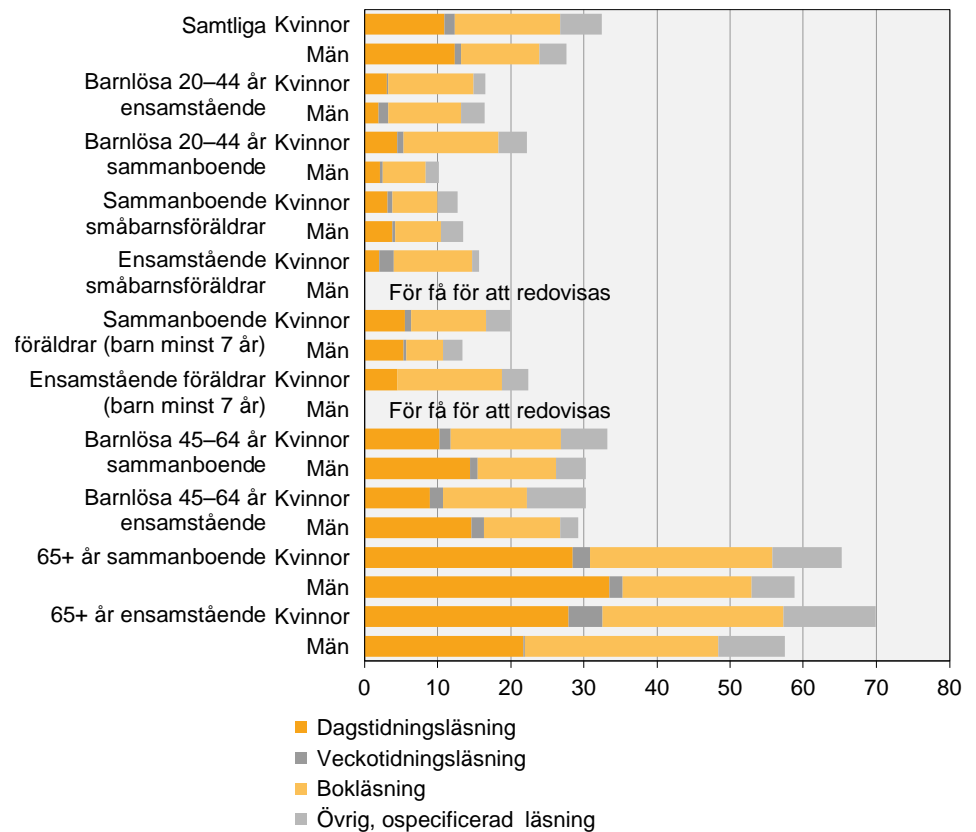
Vi ser här bl.a. följande:

- De tre grupper bland männen som har mest tid för fritidsaktiviteter är ensamstående män 65 år och äldre, sammanboende män 65 år och äldre samt ensamstående barnlösa män 20–44 år. Bland kvinnorna är grupperna desamma även om kvinnorna i dessa grupper lägger mindre tid på fritidsaktiviteter.
- Sammanboende män med småbarn lägger minst tid på sin fritid, följd av sammanboende män med barn minst 7 år gamla och sammanboende barnlösa män 20–44 år. Mönstret är snarlikt för

kvinnor med undantag för ensamstående kvinnor med småbarn som har allra minst fritid.

Vi nämnde ovan att män lägger något mindre tid än kvinnor på läsning men att båda minskar sin tid. Särskilt notabelt här är den stora skillnaden när det gäller läsning av dagstidningar och böcker (figur 15).

Figur 15 Genomsnittlig tid för läsning år 2010/2011. Familjecykel. Befolkningen 20–84 år. Timmar per dygn. Alla dagar

Källa: SCB 2010c s. 110.

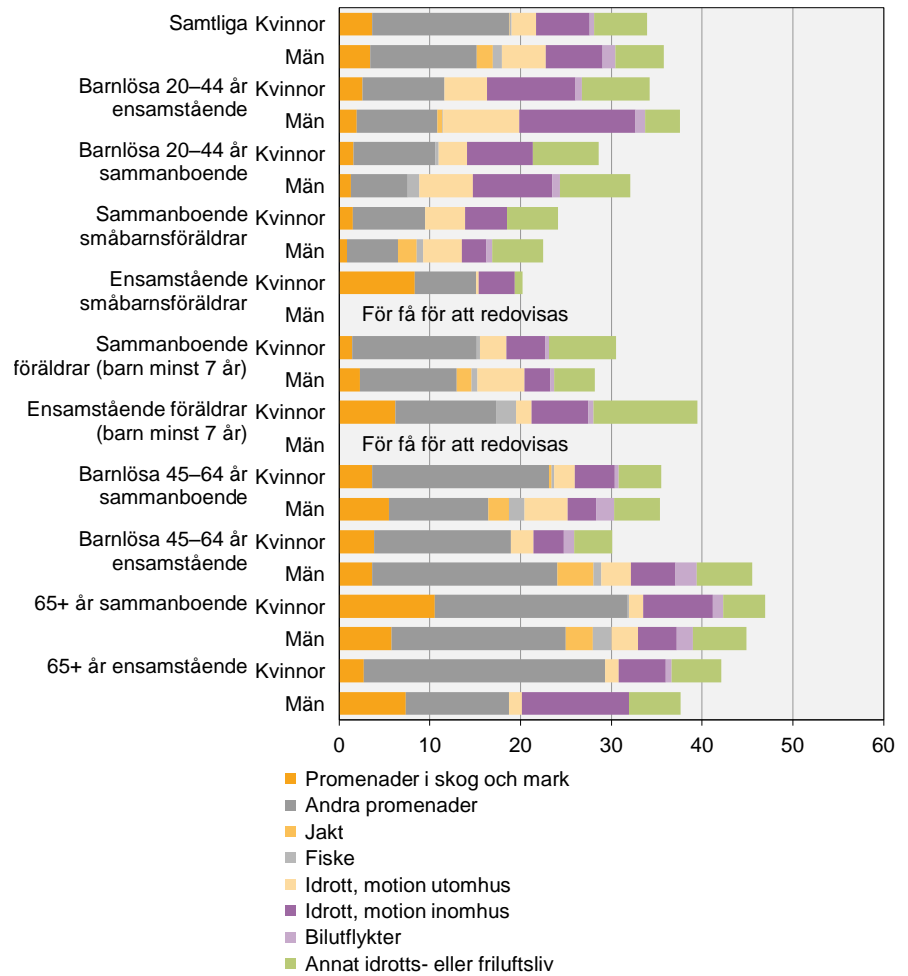
Vi ser här bl.a. att generellt ägnar sig män något mer åt läsning av dagstidningar än kvinnor men framför allt intressant är åldersskillnaden vad gäller båda könen det gäller dagstidningsläsning – en omtalad tendens som här tydligt åskådliggörs. Vi vet från andra

undersökningar att yngre personer hämtar sin information i stor utsträckning från nätet – en generationsskillnad.

13 Män ägnar sig mer åt motion utomhus, jakt och fiske än kvinnor

Som vi konstaterat (avsnitt 12) lägger numera män och kvinnor ungefär samma tid på idrotts- och friluftaktiviteter. Det finns dock stora skillnader mellan vad män och kvinnor ägnar sig åt relaterat till familjecykel (figur 16).

Figur 16 Genomsnittlig tid för idrott- och friluftaktiviteter år 2010/2011. Familjecykel. Befolkningen 20–84 år. Timmar per dygn. Alla dagar

Källa: SCB 2010c s. 112.

Vi ser här bl.a. följande:

- Män ägnar sig påtagligt mer än kvinnor åt jakt, fiske, idrott och motion utomhus och bilutflykter. Kvinnor ägnar sig påtagligt mer åt promenader i skog och mark, särskilt åldersgrupperna 45 år och äldre.
- När det gäller jakt är det bland männen särskilt sammanboende småbarnsföräldrar och barnlösa 45–64-åriga sammanboende män som ägnar sig åt detta.⁴¹ I en annan rapport framkommer bl.a. att i åldersgruppen 65–74 år är det 16 procent av männen som jagar minst 1 gång per år och 12 procent av dem jagar mer än 5 gånger. Det finns en åldersskillnad; endast 6 procent av männen i åldrarna 20–29 år jagar mer än 5 gånger. Bland kvinnorna i samtliga åldersgrupper är andelen jägare försvinnande liten. Högst 2 procent jagar minst någon gång.⁴²
- När det gäller fiske dominerar bland männen sammanboende småbarnsföräldrar och barnlösa 45–64-åriga sammanboende män.⁴³ I en annan rapport framkommer bl.a. att 39 procent av männen fiskar minst 1 gång per år. Andelen bland kvinnorna är 19 procent.⁴⁴
- När det gäller idrott och motion utomhus dominerar bland männen gruppen barnlösa sammanboende i åldrarna 20–44 år.⁴⁵ I en annan rapport framkommer bl.a. att 35 procent av männen är medlemmar i minst 1 idrotts- eller friluftsförening jämfört med 24 procent bland kvinnorna. Störst andel finns bland män finner vi i åldersgruppen 16–24 år. Att vara medlem är vanligare bland personer med svensk bakgrund och bland personer med eftergymnasial utbildning. Männen, särskilt igen åldersgruppen 16–24 år, är de mest aktiva i idrotts- eller friluftsföreningar; drygt 25 procent är aktiva.⁴⁶
- När det gäller bilutflykter dominerar bland männen gruppen barnlösa ensamstående 45–64 år.

Totalt sett kan vi konstatera att även om skillnaderna mellan könen inte är stora det finns en traditionell fördelning av hur könen

⁴¹ SCB 2007.

⁴² SCB 2008 s. 4.

⁴³ SCB 2007

⁴⁴ SCB 2008 s. 4.

⁴⁵ SCB 2007

⁴⁶ SCB xxx

fördelar sin tid när det gäller idrotts- och friluftaktiviteter. Klassiskt manliga aktiviteter som jakt och fiske ”står sig”.

Det finns också socioekonomiska skillnader, skillnader mellan inrikes och utrikes födda och skillnader avhängiga utbildning åskådliggjort av följande (siffrorna avser män och kvinnor sammantaget och aktiviteterna utförs minst 5 gånger per år):

- 68 procent av de högre tjänstemännen är ute i skogen och promenar, 55 procent av arbetarna. Infödda svenskar 63 procent, utrikes födda 45 procent.
- 21 procent av de högre tjänstemännen utnyttjar vandringsleder, 10 procent av arbetarna.
- 13 procent av de högre tjänstemännen spelar golf, 2 procent av arbetarna. 7 procent av infödda svenskar, 2 procent av utrikes födda spelar golf.
- 4 procent av de högre tjänstemännen åker långfärdsskridskor, 1 procent av arbetarna.⁴⁷
- 32 procent av personer med svensk bakgrund är medlemmar i minst 1 idrotts- eller fritidsförening, 17 procent med utländsk bakgrund.
- 35 procent av personer med eftergymnasial utbildning är medlemmar i minst 1 idrotts- eller friluftsförening, 26 procent av personer med endast förgymnasial utbildning.
- 40 procent av de högre tjänstemännen är medlemmar i minst 1 idrotts- eller fritidsförening, 23 procent av arbetarna.⁴⁸

Totalt sett kan vi alltså se tydliga skillnader relaterade till socioekonomi, utbildning och bakgrund.

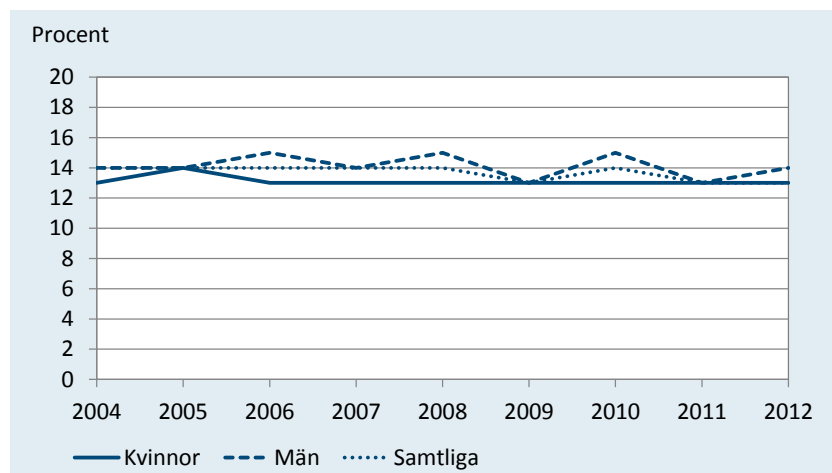
14 Bland männen har de med kort utbildning mer av stillasittande fritid

I avsnitt 13 har vi studerat män, idrott och fritid – exempel på aktiviteter som innebär kroppsrörelser. Som komplement till detta – och som också har bäring på hälsa är det intressant att studera förekomsten av stillasittande (figur 17).

⁴⁷ SCB 2008 s. 4.

⁴⁸ SCB 2012a s. 94.

Figur 17 Stillasittande fritid, kön och befolkning, 2004–2012.
Andel kvinnor, män och samtliga i befolkningen, 16–84 år,
som rapporterade en stillasittande fritid 2004–2012.
Åldersstandardiserade tal

Källa: Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut 2013 s. 71.

Vi ser här bl.a. att andelen stillasittande under 2004–2012 legat i stort sett konstant och att det inte funnits någon större skillnad mellan män och kvinnor. Det finns inte någon signifikant skillnad bland män i olika åldersgrupper medan det gör så för kvinnor – i åldern 65–84 år har de mer av stillasittande än andra kvinnor.⁴⁹

Det finns en skillnad relaterat till utbildning. Medan 17 procent av männen med kort utbildning hade stillasittande fritid hade 8 procent av männen med lång utbildning det. För kvinnorna var siffrorna ungefär desamma, 16 respektive 7 procent.⁵⁰

En förklaring till detta skulle kunna vara att män – och kvinnor – med kort utbildning oftare har arbetsuppgifter som innebär aktiv rörelse på arbetsplatsen.

⁴⁹ Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut 2013 s. 71 f.

⁵⁰ Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut 2013 s. 72 f.

15 Summering och reflektioner

I denna rapport har vi presenterat en stor mängd fakta. Vi har också fört vissa analytiska resonemang men eftersom det pågår annat utredningsarbete kring jämställdheten i arbetslivet⁵¹ har vi begränsat våra analyser. Kortfattat kan vi summera att traditionella mönster mellan män och kvinnor till stor del lever kvar när det gäller såväl förvärvsarbete som hem- och omsorgsarbete men skillnaderna minskar.

Vissa av uppgifterna har särskild bäring när det gäller jämställdhet. Bland dessa senare vill vi särskilt lyfta fram följande:

Förvärvsarbete

- Att män och kvinnor i åldersgruppen 20–64 år totalt sett arbetar lika mycket men att män inom ramen för detta förvärvsarbete mer – betalt arbete (avsnitt 4).
- Att män arbetar betydligt mer heltid än kvinnor men skillnaderna minskar (avsnitt 3).
- Att sammanboende män i åldersgruppen 20–64 år förvärvsarbete mer än övriga män (avsnitt 5). Detta är inget nytt mönster men man kan naturligtvis fråga sig varför dessa grupper som rimligen har större ”åtaganden” visavi familj och partner ”har mest tid” att förvärvsarbete. Ett svar kan vara att många av dem är ”i karriären”, ett annat att det kostar att ha familj – för såväl män som kvinnor och – ur en mer traditionell syn: en man som arbetar mycket och därmed kanske har en hygglig inkomst kan ha (haft) större värde på ”äktenskapsmarknaden” än en man som inte gör det. Det finns naturligtvis också en koppling till det, mer eller mindre frivilligt valda, kvinnliga deltidsarbetet bl.a. under barnåren.

Hem- och omsorgsarbete

- Att kvinnorna står för större delen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Skillnaden mellan könen minskar dock (avsnitt 3).

⁵¹ JA-delegationen

- Att männen gör det mesta av underhållsarbetet och kvinnorna det mesta av det övriga hem- och omsorgsarbetet. Skillnaderna minskar (avsnitt 6).
- Att män i åldersgruppen 20–64 år hemarbetar 45 minuter mindre än kvinnor räknat på veckans alla dagar men att skillnaden mellan könen minskar över tid (avsnitt 6).
- Att sammanboende män hemarbetar mer än övriga män (avsnitt 5).
- Att papporna på vardagar ägnar 2 timmar mindre tid åt sina barn jämfört med vad kvinnorna gör. Detta har en koppling till männens mer omfattande förvärvsarbete och kvinnornas deltidarbete. Ett närmande sker dock över tid (avsnitt 8).
- Att när det gäller skillnader mellan barnens kön, i familjer med endast flickor, mammorna tillbringar i genomsnitt drygt 3 timmar mer per dygn med barnen än vad papporna gör (avsnitt 8). Här kan man fråga sig om denna tid i realiteten blir någon form av relationsträning som påverkar könsrollerna.
- Att en jämnare fördelning av föräldradigheten är en betydelsefull komponent för en förändrad total arbetsbörda i en mer jämställd riktning (avsnitt 9).
- Att var 6:e sammanboende man anser sig göra för litet när det gäller hushållsarbete och att var 4:e kvinna anser sig göra för mycket (avsnitt 11). Här kan man fråga sig varför man likväl har det ordnat på det sättet i sina hushåll.
- Att jämställdhet i hemarbetet har en koppling till den egna attityden till jämställdhet – ju positivare attityd till jämställdhet desto mer jämställt handlande, till utbildningsnivå – ju högre utbildning desto mer jämställt i hemmet, till inkomstnivå – män med medelinkomster (vare sig högsta eller lägsta skikten) har ett mer jämställt agerande (avsnitt 10).

Totalt sett kan vi alltså se ett tämligen traditionellt mönster när det gäller mäns och kvinnors användning av tid. Ett närmande mellan könen sker över tid. En fråga är dock om närmandet sker i en rimlig takt i förhållande till statsmakternas mål om jämn fördelning av hemarbetet.

Referenser

- Belghiti-Mahut, Sophia och Holter, Øystein Gullvåg (2011). *Study on the Role of Men in Gender Equality, Background and Discussion Papers for Workshop 1: Do Men Care*. 2011.
- Council of the European Union (2011). *Europe 2020 strategy and council conclusions on the European Pact for Gender Equality for the period 2011–2020*. 2011.
- Ds A 1983:2. *Om svenska män*. 1983.
- EIGE (2013a). European Institute for Gender Equality, *Gender Equality Index – Country Profiles*, 2013.
- EIGE (2013b). European Institute for Gender Equality, *Gender Equality Index – Report*, 2013.
- European Commission (2012a). *The Role of Men in Gender Equality – European strategies & insights, Study on the Role of Men in Gender Equality*. 2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- European Commission (2012b). *Role of Men in Gender Equality – Executive Summary*. 2012.
- Försäkringskassan (2013). *Ojämställd arbetsbörda. Föräldraledighetens betydelse för fördelning av betalt och obetalt arbete.*, Socialförsäkringsrapport 2013:9.
- Holter, Øystein Gullvåg; Svare, Helge & Egeland, Cathrine (2009). *Gender equality and quality of life: a Norwegian perspective*. Oslo: Nordic Gender Institute (NIKK).
- OECD (2011). *Society at a Glance 2011, OECD Social Indicators*.
- OECD (2011b); *Better Life Index*, www.oecdbetterlifeindex.org
- Prop. 2013/14:1 UO 14.
- SCB (2007). *ULF, Undersökning av levnadsförhållanden 2006-2007*.
- SCB (2008). *Välfärd 4/2008*.
- SCB (2010). *Jämställt föräldraskap*, 18 januari 2011.
- SCB (2012a). *Medborgerliga aktiviteter 2008-2009*. 2011.
- SCB (2012b). Mikael Molén, Ekonomisk jämställdhet på arbetsmarknaden. Konjunkturinstitutet 2 maj 2012.
- SCB (2012c). *Nu för tiden*, Levnadsförhållanden Rapport 123. 2012.

- SCB (2012d). *På tal om kvinnor och män 2012*. 2012.
- SCB (2012e); *Tidsanvändningsundersökningen 2010/2011*.
- SCB (2012f); *Tidsanvändningsundersökningen 2010/2011, specialbearbetning*.
- SCB (2012g). *Välfärd 3/2012*.
- SCB (AKU). *Arbetskraftsundersökning*.
- Socialstyrelsen och Statens Folkhälsoinstitut (2013). *Folkhälsan i Sverige, Årsrapport 2013*.
- TNS/Sifo (2010). Undersökning beställd av Integrations- och jämställdhetsdepartementet.